

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування

Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

05-08-125М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання практичних занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни «Рекреаційна географія»
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Туризм і рекреація»
спеціальності 242 «Туризм і рекреація»
денної та заочної форм навчання

Рекомендовано науково-
методичною радою з якості
ННІАЗ
Протокол № 1 від 29.08.2023 р.

Рівне – 2023

Методичні вказівки до виконання практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни з навчальної дисципліни «Рекреаційна географія» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Туризм і рекреація» спеціальності 242 «Туризм і рекреація» денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Калько А. Д., Яковишина М. С. – Рівне : НУВГП, 2023. – 17 с.

Укладачі: Калько А. Д., д.геогр.н., професор кафедри туризму та готельно-ресторанної справи;
Яковишина М. С., ст. викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи.

Відповідальний за випуск – Коротун С. І., к.геогр.н., доцент, завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи.

Керівник групи забезпечення спеціальності 242 «Туризм і рекреація»

к.геогр.н., доцент,
зав. каф. туризму та готельно-ресторанної справи
Коротун С. І.

© А. Д. Калько,
М. С. Яковишина, 2023
© НУВГП, 2023

Зміст

Вступ.....	3
Практична робота 1. Рекреаційна географія як навчальна дисципліна.....	4
Практична робота 2. Поняття рекреаційної діяльності.....	4
Практична робота 3. Теоретичні основи формування рекреаційних комплексів.....	6
Практична робота 4. Рекреаційні ресурси, їх класифікація.....	6
Практична робота 5. Рекреаційне природокористування та рекреаційне навантаження.....	7
Практична робота 6. Охорона ресурсів при рекреаційному природокористуванні.....	9
Практична робота 7. Рекреаційне використання заповідних територій.....	10
Література.....	11
Додатки.....	13

Вступ

Рекреаційна географія вивчає територіальну організацію рекреаційного господарства та особливості рекреаційної діяльності людини в межах певних територій – територіальних рекреаційних систем різних типів і рангів.

Рекреація і туризм перетворились сьогодні на найбільш прибуткові галузі світової економіки і розвиваються випереджальними темпами. На сучасному рівні розвитку України значна увага приділяється доскональному вивченню рекреаційного потенціалу держави з метою його раціонального використання для розвитку потужної рекреаційної галузі і її чільного місця на міжнародному туристському ринку. Тому вивчення дисципліни «Рекреаційна географія» для підготовки фахівців сфери обслуговування відіграє важливу роль.

Практична робота 1.

Рекреаційна географія як навчальна дисципліна

Мета: ознайомитись основними поняттями рекреаційної географії.

Навчальні завдання

1. Повторення лекційного матеріалу: поняття рекреація, рекреалогія, рекреаційна географія.
2. За роздатковим завданням (додаток Б) ідентифікувати найбільш відомі та "прославлені" природні та історико-культурні пам'ятки, які входять до переліків "Сім нових чудес світу" та "Сім чудес України", а також нанести їх на карту.

Завдання на самостійну роботу

Підготувати повідомлення про одну з світових пам'яток з переліку "Сім чудес".

Література: [1, 2, 7-10, 11, 14]

Практична робота 2.

Поняття рекреаційної діяльності

Мета: визначити сутність рекреаційної діяльності.

Навчальні завдання

1. Повторення лекційного матеріалу: необхідність відновлення духовного та фізичного здоров'я людини, рекреаційні потреби, мотиви здійснення рекреаційної діяльності.
2. Види рекреаційних потреб.
3. Основні тенденції розвитку рекреаційної діяльності.
4. Функції та форми рекреаційної діяльності.
5. Ознайомитись з туристичним районуванням світу за ЮНВТО (додаток А), зробити огляд щорічного статистичного звіту ЮНВТО (International Tourism Highlights, 2020 Edition) та визначити країни-лідери за кількістю прибуттів, за грошовими надходженнями від туризму, за витратами на туризм. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422456>.
6. Оцінку рівня розвитку туризму в країні або окремому регіоні доцільно визначати з урахуванням інтенсивності туристичних потоків (нетто- і бруто-інтенсивність туристичних потоків).

Показник нетто-інтенсивності демонструє який відсоток населення країни (регіону) здійснили одну і більше туристичну поїздку за рік, сезон, місяць чи за інший період часу. Фактично, цей показник показує який відсоток людей регіону або країни подорожує.

Показник бруто-інтенсивності показує скільки в середньому туристичних подорожей припадає на одного мешканця країни (регіону) за певний період, тобто показує частоту туристичних поїздок населення країни (регіону). Чим інтенсивніший туристичний рух, тим істотнішу роль відіграє туризм у господарстві та економіці певної місцевості. Величину туристичного руху ще іноді оцінюють за допомогою показника Шнайдера, який вимірюється кількістю приїжджених туристів на 100 постійних мешканців.

Для просторового аналізу часом використовуються, наприклад кількість місць для ночівлі, яка припадає на 1 км² або кількість туристів на 1 км². Кількість туристичних місць для ночівлі, яка припадає на 100 постійних мешканців, визначається у вигляді показника Барет'є і Дефферта.

Нетто-інтенсивність розвитку туризму обраховується за формулою (1):

$$K_{in}^n = (Ч_{тур} / Ч_{нас}) * 100, \% \quad (1)$$

де K_{in}^n - коефіцієнт нетто-інтенсивності туристичних потоків, %;

$Ч_{тур}$ - чисельність того населення країни (регіону), яке здійснило одну і більше туристичних подорожей за рік або за інший період часу, тобто кількість туристів;

$Ч_{нас}$ - загальна чисельність населення країни (регіону) за той самий період.

Показник бруто-інтенсивності ($K_{in}^{бp}$) обраховується за формулою (2):

$$K_{in}^{бp} = (N_{mm} / Ч_{нас}) * 100, \% \quad (2)$$

де N_{mm} - загальна кількість туристичних подорожей, зроблених населенням країни (регіону) за певний період часу.

Обрахувати для світу в цілому, для України і п'яти країн на вибір за останні роки:

- а) грошові надходження від міжнародного туризму на одне туристське прибуття;
- в) показник Шнайдера;
- г) темп зростання туристських прибуттів за останні роки;
- д) показник бруто-інтенсивності туристичного потоку.

Завдання на самостійну роботу

Підготувати повідомлення про рекреаційні ресурси популярної туристичної країни.

Література: [1, 2, 7-10, 14, 16]

Практична робота 3.

Теоретичні основи формування рекреаційних комплексів.

Мета: ознайомитись із закономірностями формування рекреаційних комплексів.

Навчальні завдання

1. Повторення лекційного матеріалу: рекреаційні комплекси світу, вплив міжнародного (територіального) поділу праці на формування рекреаційних комплексів, вплив економічних законів нерівномірності розвитку, концентрації виробництва і міжнародної конкуренції на виробництво рекреаційно-туристичних послуг.

2. Закономірності розвитку рекреації та туризму як системи: територіальна диференціація та інтеграція, різноманіття, взаємодія з іншими соціально-економічними системами.

3. Сутність поняття «районування». Принципи рекреаційного районування. Економічний, екологічний, соціальний, географічний аспекти рекреаційного районування. Умови рекреаційного утворення районів – загальні особливості природного й соціально-економічного середовища, де відбувається формування та функціонування туристських районів.

4. За роздатковим матеріалом нанести на карту бальнеологічні курорти та зобразити ресурсно-рекреаційне районування України (додаток В).

Завдання на самостійну роботу

Підготувати повідомлення про рекреаційні комплекси країни на вибір.

Література: [1, 2, 7-10, 14].

Практична робота 4.

Рекреаційні ресурси, їх класифікація

Мета: ознайомитись із поняттям рекреаційних ресурсів.

Навчальні завдання

1. Повторення лекційного матеріалу: поняття рекреаційних ресурсів, основні види рекреаційних ресурсів, класифікація рекреаційних ресурсів.

2. Природні рекреаційні ресурси.

3. Рекреаційний потенціал території

4. Кліматичні умови в межах рекреаційної території та оцінка комфортності природних рекреаційних ресурсів для організму людини. Яка погода належить до: сприятливої для літнього

відпочинку та туризму (комфортні умови); менш сприятливої, але прийнятної для рекреації (субкомфортні умови), несприятливої (дискомфортні умови)? Яка погода визначає ступінь комфортності для зимових видів туризму та відпочинку? Роль вітру стає більш значною, ніж у теплий період, збільшення його швидкості на 1 м/сек прирівнюється (умовно) до зниження температури повітря на 2°C. До комфортних для зимових видів відпочинку та туризму належать типи погод 1-Х та 2-Х.

За даними метеостанції в с. Маневичі визначити тривалість комфортного рекреаційного періоду на Білому озері (Рівненська область) у 2018 році. За комфортний період приймати кількість днів без дощу та з температурою атмосферного повітря вище +20°C.

Завдання на самостійну роботу

Підготувати повідомлення про кліматичні курорти країни на вибір.

Література: [1, 2, 7-10, 14].

Практична робота 5.

Рекреаційне природокористування та рекреаційне навантаження

Мета: навчитись визначати рекреаційне навантаження та рекреаційну ємність.

Навчальні завдання

1. Повторення лекційного матеріалу: рекреаційне природокористування і його функції, рекреаційний вплив на природні комплекси.

2. Поняття рекреаційної дигресії. Визначення стадій рекреаційної дигресії.

3. Поняття рекреаційного навантаження та рекреаційна ємність території. Нормативні показники рекреаційного навантаження наведені у додатках В-Д. За завданням викладача розрахувати рекреаційну ємність території за такими методиками:

- за нормативними показниками рекреаційного навантаження для різних природних комплексів України від річково-озерних до горбогірних (додаток В);

- за нормативами Державних будівельних норм України «Планування і забудова територій ДБН Б.2.2-12:2018» (додаток Г);

- за «Методичними рекомендаціями щодо визначення максимального рекреаційного навантаження природних комплексів і

об'єктів у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом» (додаток Д).

Рекреаційна ємність території (без урахування сезонності) розраховується:

$$V = N \cdot (S_1 + 0,38 \cdot S_2 + 0,06 \cdot S_3), \quad (3)$$

де V – рекреаційна ємність території, осіб;

N – допустиме рекреаційне навантаження, осіб/га;

S_1, S_2, S_3 – площі ландшафтів масового (S_1), помірною (S_2) та епізодичного (S_3) відвідування, га.

У формулі (3) при розрахунку рекреаційної ємності для диференціації режиму використання території використовують коефіцієнти: при масовій відвідуваності ландшафту – 1; при помірній відвідуваності – 0,38; при епізодичній відвідуваності – 0,06.

Формула розрахунку рекреаційної ємності для кожного сезону має вигляд:

$$V_i = \frac{N_i \times S_i \times C}{D_i} \quad (4)$$

де: V_i – рекреаційна ємність i -ї території, осіб;

N_i – норма рекреаційного навантаження на i -ту територію, осіб/км²;

S_i – площа i -ї рекреаційної території, км²;

C – тривалість рекреаційного періоду, днів;

D_i – середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на i -й території, днів [11].

Для визначення рекреаційного навантаження використовуються такі параметри:

- одночасна кількість відпочиваючих (об'єднаних спільністю такого виду відпочинку) на одиниці площі за обліковий період (люд/га);

- сумарний час кожного виду відпочинку на одиниці площі за обліковий період (год/га);

- тривалість облікового періоду в годинах (можлива тривалість відпочинку в середньому за день береться 8 год., 1 рік – 8760 год.)

Одиницею виміру рекреаційного навантаження є люд.год/га, або люд.день/га, люд.сезон/га, люд.рік/га.

Поняття люд.день/га означає, що протягом усього комфортного періоду на ділянці площею 1 га щоденно по 8 год відпочиває один чоловік. Якщо взяти, приміром, 0,1 люд.день/га, то це значить, що на

ділянці площею 1 га щоденно протягом комфортного періоду 1 людина відпочиває вже вдесятеро менше часу, тобто приблизно 50 хв. Останнє вважається рівноцінним рекреаційному навантаженню від проходження 50 людей ділянкою 1 га за 1 хв.

За результатами натурних досліджень обліку рекреантів рекреаційне навантаження визначають за формулою:

$$P = \frac{K \times T}{S} \quad (5)$$

де P – рекреаційне навантаження, люд.год/га;

K – кількість рекреантів;

T – тривалість окремого виду відпочинку, год (днів);

S – площа території рекреаційного впливу.

Завдання на самостійну роботу

Підготувати повідомлення про "бедленди" світу, на яких інтенсивно розвивається туризм.

Література: [1, 2, 4, 5, 6, 11-14]

Практична робота 6.

Охорона ресурсів при рекреаційному природокористуванні.

Мета: ознайомитись з основами рекреаційного природокористування на територіях природно-заповідного фонду.

Навчальні завдання

1. Повторення лекційного матеріалу: рекреаційний вплив на природне середовище, його охорона та оптимальне використання.
2. Охорона мінеральних вод, розробка родовищ гідромінеральних ресурсів, каптаж.
3. Рекреаційне природокористування на землях, порушених видобутком корисних копалин. на відпрацьованих базальтових та гранітних кар'єрах теж проводять рекреаційно-господарську рекультивацию, переважно відводючи їх під водойми та утворюючи рекреаційні та природоохоронні території (геологічна пам'ятка природи «Базальтові стовпи»)
4. Охорона повітряного середовища курортних зон. Охорона ґрунтового покриву, рослинного та тваринного світу територіально-рекреаційних систем.

Завдання на самостійну роботу

Підготувати повідомлення про рекреаційну діяльність у межах національного природного парку України.

Література: [2, 3, 8, 10, 14, 15]

Практична робота 7.

Рекреаційне використання заповідних територій.

Мета: ознайомитись з обмеженнями рекреаційної діяльності на заповідних територіях.

Навчальні завдання

1. Повторення лекційного матеріалу: види об'єктів природно-заповідного фонду України, які з них можливо використовувати в цілях рекреації.

2. Екологічна ситуація і рекреаційне природокористування. Вплив екологічного стану території на розвиток рекреації.

3. Екологічний туризм як новий вид рекреаційної діяльності.

4. За даними Індексу конкурентоспроможності подорожей і туризму визначити 5 країн-лідерів за такими показниками:

- суворість екологічних норм;
- зміна лісового покриву;
- кількість природних об'єктів Всесвітньої спадщини;
- всього заповідних територій;
- всього видів;
- цифровий попит на природний туризм;
- привабливість природних цінностей.

Завдання на самостійну роботу

Підготувати повідомлення про рекреаційну діяльність у межах національного природного парку світу.

Література: [2, 8, 10, 14, 17].

Література

1. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. Київ, 1998. 130 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України : методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : Видавничо-поліграф. центр "Київський університет", 2001. 395 с.
3. Волкова Л., Яковишина М. Соціально-екологічні аспекти рекреаційного напрямку рекультивации ландшафтів, порушених при видобутку корисних копалин. *Матеріали конференції МЦНД : Науковий процес та наукові підходи: методика та реалізація досліджень*. Том 2. Одеса, 2020. С. 128–129. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/article/view/5292/5253>
4. Гопчак І. В., Яковишина М. С. Рекреаційна ємність прибережної смуги Білого озера у басейні малої річки Березина Рівненського природного заповідника. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Рівне : НУВГП, 2019. Вип. 3(87). С. 39-53. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/16911/>
5. Гопчак І. В., Яковишина М. С. Вплив рекреаційного навантаження на екосистеми Білоозерського масиву Рівненського природного заповідника. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Рівне : НУВГП, 2020. Вип. 2(90). С. 3–15. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/20861/>
6. Державних будівельних нормах України «Планування і забудова територій ДБН Б.2.2-12:2018»
7. Кушнірук Ю. С. Актуальні аспекти використання рекреаційних ресурсів на Рівненщині. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Рівне, 2009. № 4(48). С. 60–66.
8. Кушнірук Ю. С. Рекреація та курортологія: навчальний посібник. Рівне : НУВГП, 2012. 146 с.
9. Лукьянова Л. Г., Цыбух В. И. Рекреационные комплексы. Київ : Вища школа, 2004.
10. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посібник. Київ : Знання, 2008. 343 с.
11. Методичні вказівки до виконання практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни "Рекреалогія" для здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр», які навчаються за освітньо-професійною програмою "Конструктивна географія,

управління водними та мінеральними ресурсами" спеціальності 106 "Географія" / Коротун С. І., Яковишина М. С. Рівне : НУВГП, 2019. 17 с.

12. Методичні рекомендації по визначенню рекреаційної місткості території. *Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери* / Кравців В. С. та ін. URL: http://tourlib.net/books_ukr/kravciv7.htm.

13. Методичні рекомендації щодо визначення максимального рекреаційного навантаження природних комплексів і об'єктів у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом / Комарчук С. С., Шлапак В. П., Клецов М. Л. та ін. Київ : Державної служби заповідної справи Мінекоресурсів України, 2003. 43 с.

14. Покоłodна М. М. Рекреаційна географія : навчальний посібник. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків : ХНАМГ, 2012. 275 с.

15. Яковишина М. С., Вітрук Н. О. Рекреаційне природокористування на землях, порушених видобутком корисних копалин. *Освітні та наукові виміри природничих наук* : збірник матер. II Всеукр. заоч. наук. конф. 8 грудня 2021 р., Суми. С. 161—163

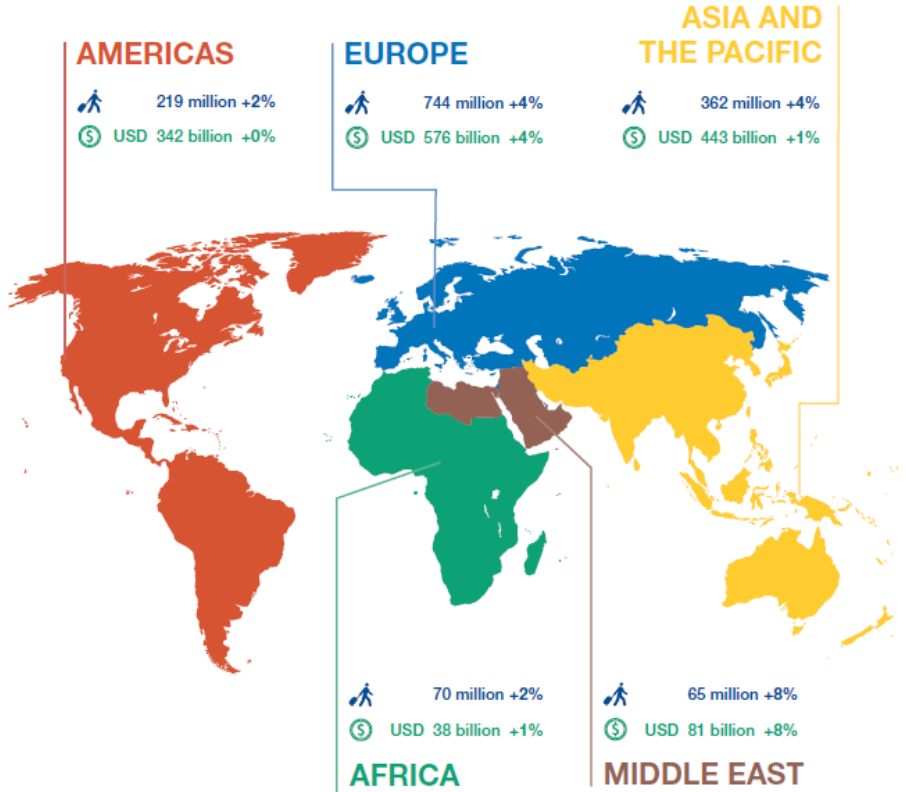
16. UNWTO Tourism Highlights, 2020. Edition. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422456>

17. The Travel and Tourism Competitiveness Report 2019. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-travel-tourism-competitiveness-report-2019>

Додатки

Додаток А

Кількість туристських прибуттів та надходжень від туристів за туристичними макрорегіонами

Пам'ятки, що внесені у списки "Сім чудес"

Сім нових чудес світу	Сім природних чудес світу	Сім чудес України	Сім природних чудес України
			
			
			
			
			
			
			

Нормативні показники рекреаційного навантаження
на природні комплекси

Природні комплекси	Нормативи рекреаційного навантаження (осіб/км ²)					
	Літо			Зима		
	Min	Max	Сер.	Min	Max	Сер.
1	2	3	4	5	6	7
Приморські	300	500	400	60	100	80
Озерні	80	150	115	16	45	30
Річкові	50	80	65	16	24	20
Низовинні	80	120	100	30	50	40
Горбогірно-височинні	100	150	125	40	60	50
Гірські	110	200	155	60	160	110

* Таблиця складена на основі:

Джерело: Методичні рекомендації по визначенню рекреаційної місткості території. *Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери* / Кравців В. С. та ін. URL: http://tourlib.net/books_ukr/kravciv7.htm.

**Витяг з нормативів рекреаційного навантаження,
що зазначені у Державних будівельних нормах України «Планування і
забудова територій ДБН Б.2.2-12:2018»**

8.3.4 При розрахунках місткості позаміських ландшафтних та рекреаційних територій слід використовувати показники максимально допустимих рекреаційних навантажень згідно з таблицею 8.3.

Таблиця 8.3 – Показники максимально допустимого рекреаційного навантаження

Територія	Максимально допустима кількість осіб на 1 га
Ліси лісового фонду України	3
Рекреаційно-оздоровчі ліси	4
Національні природні парки	0,2
Регіональні ландшафтні парки	0,5
Лісопарки (лукопарки, гідропарки)	10
Дендропарки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	20
Приміські парки та парки зон відпочинку	70
Археологічні, етнографічні парки	80
Туристичні зони об'єктів культурної спадщини	100
Зони зеленого, екологічного туризму	1
Лісомисливські угіддя	1
Бігові лижні траси, велотраси	10

8.4.7 При розробленні проектів зон короткочасного відпочинку рекреаційне навантаження на природний ландшафт та тип його благоустрою слід приймати за таблицею 8.5.

Таблиця 8.5 – Рекреаційне навантаження на природний ландшафт зон короткочасного відпочинку

Ландшафт	Рекреаційне навантаження, люд./га					Рекомендований тип благоустрою
	Темно/світло-хвойні ліси	Змішані ліси	Листяні ліси	Заплавні лісолуки		
Ліс лісового фонду України	0,7/1,0	1,5	3,5	5,0	Дорожньо-стежкова мережа повинна становити 0,5 % території Благоустрій: окремі майданчики для відпочинку	
Рекреаційно-оздоровчий ліс	2,5/3,0	3,5	6,0	8,0	Дорожньо-стежкова мережа повинна становити 0,6-2,5 % території Благоустрій: мережа майданчиків для відпочинку, місця для знешкодження сміття	
Лісопарк	7,0/8,0	9,0	12,0	15,0	Дорожньо-стежкова мережа повинна становити 2,6-7,5 % території	

8.7.5 При розрахунках рекреаційної ємності національних і регіональних парків слід використовувати показники максимально допустимого навантаження, які становлять:

- на всій території парку – одна особа на 5 га;
- в зоні регульованої рекреації – одна особа на 1 га;
- в зоні стаціонарної рекреації – 50 осіб на 1 га.

Максимальне рекреаційне навантаження на природні комплекси і об'єкти у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом природних ландшафтів

Зонально-регіональний розподіл природних ландшафтів (для Полісся)	Ступінь стійкості	Максимальне рекреаційне навантаження в залежності від стадій дигресії, люд-день/га				
		I	II	III	IV	V
<i>Тип ландшафту:</i>						
— парковий	1	58,8	46,7	26,7	14,3	5,9
	2	36,8	29,2	16,7	9,0	3,7
	3	18,4	14,6	8,4	4,5	1,8
	4	5,9	4,7	2,7	1,4	0,6
	5	2,9	2,3	1,3	0,7	0,3
— лісовий	1	18,4	14,6	8,4	4,5	1,8
	2	11,5	9,1	5,2	2,8	1,2
	3	5,8	4,6	2,6	1,4	0,6
	4	1,8	1,5	0,8	0,4	0,2
	5	0,9	0,7	0,4	0,2	0,1
— нелісовий	1	36,2	28,7	16,5	8,8	3,6
	2	22,6	18,0	10,3	5,5	2,3
	3	11,3	9,0	5,1	2,8	1,1
	4	3,6	2,9	1,6	0,9	0,4

Джерело: Методичні рекомендації щодо визначення максимального рекреаційного навантаження природних комплексів і об'єктів у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом / [Комарчук С. С., Шлапак В. П., Клецов М. Л. та ін.] Київ : Державної служби заповідної справи Мінекоресурсів України, 2003. 43 с.